



Міністерство внутрішніх  
справ України



Національна поліція  
України



Донецький  
юридичний інститут



БО «БТ «Мережа»  
м. Кривий Ріг»



Peace  
Corps

Корпус миру  
США в Україні

# ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

II Всеукраїнської науково-практичної конференції  
з міжнародною участю

«ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ  
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВОЇ  
ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ  
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ»



м. Кривий Ріг  
07 лютого 2019 року

**УДК 159.98**  
**ББК 88.573 я 5**

Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), (м. Кривий Ріг, 07 лютого 2019 року). – Кривий Ріг, 2019. – 493 с.

*Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет  
Вченою радою Донецького юридичного інституту МВС України  
(протокол №7 від 27 березня 2019 року)*

Публікується за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів», яка відбулася 07 лютого 2019 року у Донецькому юридичному інституті (м. Кривий Ріг, вул. Співдружності, 92а).

Видання може бути корисним для працівників правоохоронних органів, аспірантів (ад'юнктів), слухачів магістратури, студентів та курсантів вищих навчальних закладів, а також всім, хто цікавиться проблемами психологічного забезпечення правоохоронних органів.

Матеріали збірника опубліковані в авторській редакції.

<b>Барко В.І., Остапович В.П., Барко В.В.</b> Сучасні психотехнології службової підготовки поліцейських	380
<b>Борисюк О.М.</b> Психологічні критерії рівня сформованості управлінської компетентності майбутніх офіцерів Національної поліції України	384
<b>Вербицька Д.В., Стрельник О.Л.</b> Організація психологічного супроводу професій професійної спрямованості курсантів, студентів, слухачів у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських	387
<b>Вишневський С.В.</b> Актуальні проблеми професійної підготовки курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання для практичної діяльності в поліції	390
<b>Вдович С.М., Маковецька М.М.</b> Особливості формування та розвитку професійної Я-концепції курсантів-рятувальників	393
<b>Гончарова Т.Ю., Шестопалова О.П.</b> Особливості діагностики професійної спостережливості майбутніх працівників правоохоронних органів	396
<b>Гурський В.Є.</b> Психологічна готовність працівника поліції	399
<b>Гуцман М.С.</b> Арт-терапевтичний підхід у гармонізації внутрішнього світу особистості	401
<b>Євтушенко В.І.</b> Важливість формування індивідуального силую діяльності у майбутніх поліцейських	403
<b>Іванова Н.Г.</b> Організаційно-змістовні аспекти психологічного супроводу професійної підготовки правоохоронців	405
<b>Кириченко А.А.</b> Психологическая составляющая вины лица при квалификации обстоятельств, связанных с ДТП	407
<b>Колесова О.В., Гурський В.Є.</b> Психологічний супровід курсантів	411
<b>Колосович О.С.</b> Психологічні особливості формування командної взаємодії у майбутніх спеціалістів в умовах навчального процесу	414
<b>Кучеренко С.М., Кучеренко Н.С.</b> Урахування функціональних станів курсантів в організації психологічного супроводу в процесі професійного навчання	418
<b>Кушова А.С., Когут О.О.</b> Визначення лідерів у курсантському середовищі	420
<b>Ларіонов С.О., Луньов О.Ю.</b> Особливості морально-правової надійності правоохоронців (на прикладі військовослужбовців Національної гвардії України)	424
<b>Литвин А.В.</b> Рефлексивний підхід до психологічної підготовки співробітників ДСНС	428
<b>Литвинова А.А., Христюк О.С.</b> Розвиток професійно важливих якостей майбутнього фахівця як один із складових професійної спрямованості	431
<b>Лопатинська І.С.</b> Особливості соціальної та психологічної адаптації першокурсників у ЗВО зі специфічними умовами навчання	434

## **Литвин Андрій Вікторович**

завідувач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності ДСНС України, доктор педагогічних наук, професор

### **РЕФЛЕКСИВНИЙ ПІДХІД ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СПІВРОБІТНИКІВ ДСНС**

Службові обов'язки співробітників органів і підрозділів Державної служби України у надзвичайних ситуаціях (ДСНС) – одна з найбільш специфічних царин людської діяльності, що поєднує елементи неперервного навчання та підвищення кваліфікації, інженерно-технічних і господарських робіт різного роду, фізичного самовдосконалення, а також безпосередні бойові дії з усунення причин і наслідків природних і техногенних аварій, порятунку людей, гасіння пожеж тощо. Від рівня готовності цих фахівців залежить оперативність і якість виконання різноманітних аварійно-рятувальних, пошукових та інших робіт.

Діяльність співробітників ДСНС регулярно пов'язана з впливом екстремальних умов і несприятливих обставин, коли мають місце фактори: критичного фізичного перевантаження та безперервного нервово-психічного напруження, викликані тривалою роботою в незвичному оточенні (небезпечній температурі, високій щільності диму, шумі, підвищеній вологості, обмеженій видимості, токсичному середовищі та ін.); потенційної загрози життю та здоров'ю (ймовірність обвалення конструкцій, вибухів, отруєння шкідливими речовинами); підвищеної відповідальності (зволікання або помилки можуть коштувати людських життів, значних матеріальних втрат) тощо. З огляду на це вони мають не лише володіти професійними знаннями, вміннями і навичками діяльності з ліквідації надзвичайних ситуацій, бути фізично розвинутими, витривалими, здатними злагоджено діяти в команді з дотриманням особистої та колективної безпеки, а й також хоробрими, рішучими, самовідданими, стійкими до впливу несприятливих чинників і обставин.

Тривала діяльність у складних, незвичайних і нетипових обставинах об'єктивно сприяє виникненню порушень у функціонуванні психіки, яким потрібно вміти протистояти. На пожежах та інших надзвичайних ситуаціях різного характеру співробітники ДСНС нерідко стикаються із загибеллю людей, вимушені діяти незважаючи на трагічні події, адже вони зобов'язані швидко знайти і винести поранених із небезпечної зони, до прибуття лікарів надати постраждалим за потреби медичну та психологічну допомогу (підтримку) тощо. Слід враховувати, що жахіття надовго залишаються в їхній підсвідомості, викликаючи емоційні та стресові розлади. Окрім того, цілодобове перебування в постійній готовності також виснажує їхній організм. Тому психологічна складова в навчанні та діяльності співробітників ДСНС має суттєве значення та потребує повсякчасної уваги.

Значний внесок у розроблення психологічних засад підготовки фахівців цього профілю зробили Л. Гонтаренко, О. Євсюков, М. Коваль, М. Козяр, В. Лефтеров,

А. Литвин, С. Миронець, Л. Руденко, В. Садковий, Р. Сірко, В. Слободяник та ін. Згідно досліджень учених, психологічна підготовка співробітників ДСНС – це спеціально організований вплив на курсантів у процесі навчання, кожного фахівця та професійну групу (команду, підрозділ, соціальне середовище) під час тренування та злагодження, наслідком якого є підвищення функціональної надійності психіки, здатність проявити власний професійний і особистісний потенціал під час індивідуального та колективного виконання службових обов'язків у будь-яких складних, стресових, екстремальних, ризиконебезпечних умовах. Їм потрібні такі професійно-психологічні властивості, як: розвинене просторове мислення; здатність швидко орієнтуватися в новій і незнайомій обстановці, оцінювати ступінь важливості оперативної інформації; високий рівень суб'єктивного контролю; емоційна стабільність; толерантність до стресу та фрустрації.

Зазначимо, що психологічна та морально-вольова підготовка з метою опанувати знаннями з психології щодо поведінки і діяльності в екстремальних умовах, виробити вміння та навички керувати власним станом, почуттями й емоціями визнана важливою складовою освітнього процесу в галузевих закладах вищої освіти (ЗВО). Загалом психологічна підготовка як складова професійно-екстремальної підготовки фахівців служби порятунку – це комплекс заходів, спрямованих на профілактику порушень психічної адаптації й оптимізацію індивідуальних особливостей і психічного стану курсантів. Психологічна підготовка дає змогу співробітникам ДСНС ефективно виконувати професійні завдання, зберегти здоров'я, підвищити особисту безпеку та виживання [5, с. 576]. Психологічну підготовку поділяють на:

- загальну (оволодіння знаннями, вміннями і навичками в галузі психології, необхідними для розуміння процесів і явищ, які допомагають або перешкоджають ефективному виконанню професійних обов'язків);

- спеціалізовану (вироблення психологічної стійкості у процесі спеціально-рятувальних занять і фізичного виховання);

- цільову (вироблення психологічної готовності до дій у конкретних надзвичайних ситуаціях).

Зрозуміло, підготовка співробітників ДСНС до діяльності в екстремальних умовах є комплексним завданням, для успішної реалізації якого доцільно застосувати міждисциплінарний підхід, який, зокрема, передбачає інтегроване вивчення взаємопов'язаних прикладних питань із психології, психофізіології та фізіології [3, с. 3, 20]. Під час організації освітнього процесу у ЗВО ДСНС велика увага традиційно приділяється фізичному вихованню майбутніх фахівців і спеціалізованій професійній фізичній підготовці (спеціально-рятувальній), а також опануванню екстремальної професійної підготовки [2], екстремальної психології [1] та психологічних аспектів прийняття управлінських рішень.

Результати аналізу освітньої та професійної діяльності у галузі ДСНС свідчать, що фахівець, який опанував лише теоретичні знання з психології в потрібний момент не здатний згадати і застосувати ні техніку саморегуляції, ні методи психологічної роботи з постраждалими. Натомість співробітник, який на

практиці навчився використовувати різноманітні психологічні положення, має досвід вирішення типових для його діяльності проблем, самостійно знаходить варіанти надання психологічної самопомоги, а також підтримки інших у надзвичайних ситуаціях. На наш погляд, це свідчить на користь практико спрямованого навчання майбутніх фахівців у галузі цивільного захисту, коли знання, вміння, навички, отримані на теоретичному курсі психологічної підготовки, вбудовуються в структуру професійної діяльності рятувальника. Такий варіант, безперечно, є оптимальним [4, с. 34].

Крім цього, з огляду на потребу реалізації безперервності та наступності психологічної підготовки співробітників ДСНС є підстави стверджувати про доцільність застосування рефлексивного підходу в процесі формування та розвитку психологічної готовності курсантів і фахівців-практиків. Рефлексію трактують як здатність критично переосмислювати власний досвід і змінювати відповідно до цього своє мислення та діяльність (В. Давидов, Ж. Піаже, С. Рубінштейн). Вона спрямована на її самовдосконалення та функціонує як аналіз власного психічного стану, самоаналіз своїх дій і вчинків [6, с. 22]. Рефлексія сприяє свідомому виконанню всіх аспектів життєдіяльності. Рефлексивна поведінка є професійно доцільною, оскільки мати адекватні уявлення про себе, свої особливості, здібності, можливості та враховувати їх у власній роботі необхідно, щоб розвивати позитивні здібності та компенсувати виявлені негативні психофізіологічні властивості та прояви.

Становлення професійної рефлексії відбувається завдяки формуванню самопізнання курсантів шляхом цілеспрямованого залучення їх до активної професійної (або квазіпрофесійної) діяльності, яка обов'язково має передбачати елементи самооцінювання та самоаналізу. Широкі можливості для вироблення рефлексивних умінь у майбутніх співробітників ДСНС надає систематична практика в навчальній пожежно-рятувальній частині та безпосередньо в підрозділах, оскільки саме під час проходження практики в умовах, наближених до реальних бойових закладається фундамент професійної компетентності. Як правило, під час стажування та практики курсанти починають повністю усвідомлювати важливість і складність обраної професії та мають змогу зрозуміти, наскільки розвинуті в них якості та здібності, необхідні для успішної роботи.

Висновок: психологічні аспекти мають вирішальну роль у діяльності, пов'язаній із подоланням екстремальних чинників. Отже, психологічна підготовка співробітників ДСНС у ЗВО має проводитися науково обґрунтовано, на належному рівні, оскільки часто від цього залежить збереження життя та здоров'я самого співробітника, його колег і постраждалих. Основою психологічної підготовки має стати поєднання теоретичних і практичних аспектів навчання на основі рефлексивного підходу. Для підвищення готовності фахівців до дій в екстремальних умовах доцільно регулярно уточнювати психофізіологічні вимоги до роботи в особливих умовах, удосконалювати методику визначення особистісних якостей і психоемоційних процесів, адекватних завданням і обставинам служби в органах і підрозділах ДСНС.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Екстремальна психологія : підручник / за заг. ред. проф. О. В. Тімченка. Харків : УЦЗУ, 2007. 502 с.
2. Козяр М. М. Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях : монографія. Львів : Сполом, 2004. 374 с.
3. Козяр М. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2005. 37 с.
4. Лернер Т. В., Елисеєва И. Н. Психологическая подготовка спасателей МЧС России. *Технологии гражданской безопасности*. 2007. № 2. С. 33–35.
5. Литвин А. В., Руденко Л. А. Психологічні аспекти підготовки рятувальників ДСНС України. *Пожежна та техногенна безпека. Теорія, практика, інновації* : матер. Міжнародної наук.-практ. конф., м. Львів, 20–21 жовтня 2016 р. Львів : ЛДУ БЖД, 2016. С. 575–577.
6. Тур Р. Й. Педагогічна рефлексія – основа формування творчого саморозвитку особистості. *Управління школою*. 2004. № 13. С. 22–24.

### **Литвинова Анастасія Андріївна**

студентка психологічного факультету Національної академії внутрішніх справ

### **Науковий керівник: Христюк Оксана Сергіївна**

викладач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ

## **РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК ОДИН ІЗ СКЛАДОВИХ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ**

Підґрунтям максимального виявлення здібностей та опанування обраною професією виступає професійна спрямованість, в якій проявляється позитивне ставлення до професії, схильність та інтерес до неї, розуміння і внутрішнє сприйняття цілей і завдань професійної діяльності, бажання вдосконалювати свою фахову підготовку та підвищувати рівень кваліфікації, задовольняти матеріальні й духовні потреби, розвивати ідеали, погляди, переконання, займаючись працею в галузі своєї професії.

Д.К. Щербакова визначає професійну спрямованість як провідну інтегральну якість особистості, характерною рисою якої є вибіркоче і мотиваційне відношення індивіда до вибору професії відповідно до покликання й ідеалів, світогляду й інтересів. Структура професійної спрямованості складається зі змістовної сторони намірів чи планів індивіда щодо вибору галузі, професії, спеціальності, функціональної придатності особистості (схильностей і здібностей), мотиваційної сфери (обґрунтування вибору) і психологічної готовності до роботи за обраною професією [1].